

AZ ISMERŐS FINGESTEN¹

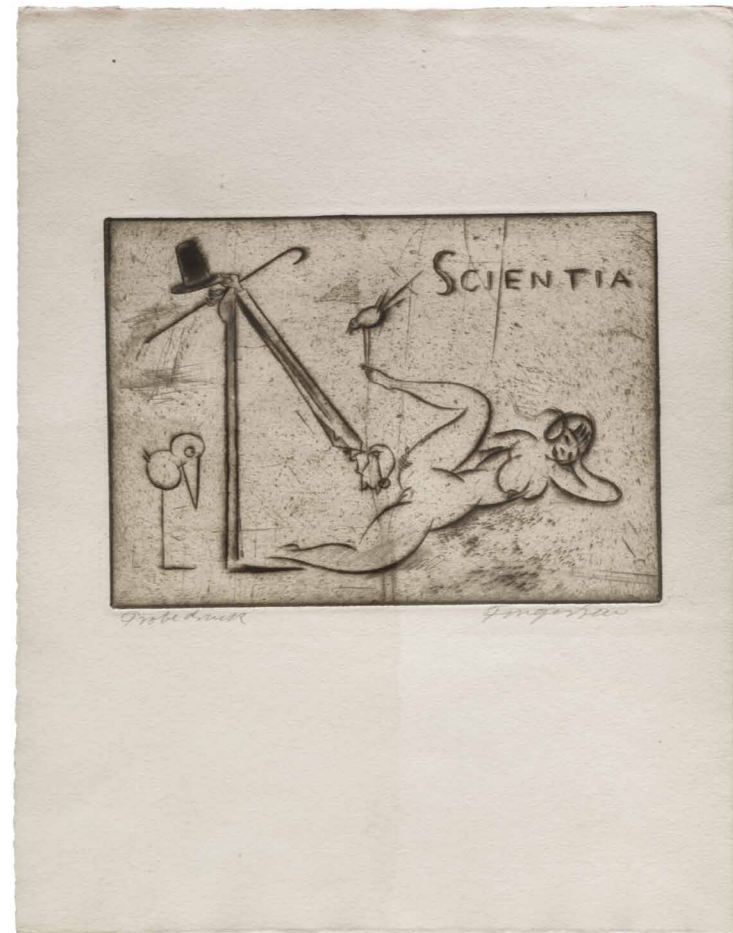
Michel Fingesten (1884–1943) grafikái a Ztichlá klika Galéria (Prága) gyűjteményéből

Óbudai Társaskör Galéria, Budapest
2018. október 10 – november 11.

Tíz évvel ezelőtt a prágai zsidó múzeum *Az ismeretlen Fingesten* címmel rendezett kiállítást. Ha még Prágában is ismeretlennek lehet nevezni MICHEL FINGESTENT – ahol JAN PACAK személyében gyűjtője van, galériája foglalkozik vele –, és van cseh kötődése – hisz élt

¹ Elhangzott a kiállítás megnyitóján.

Michel Fingesten
Tudomány, 1915

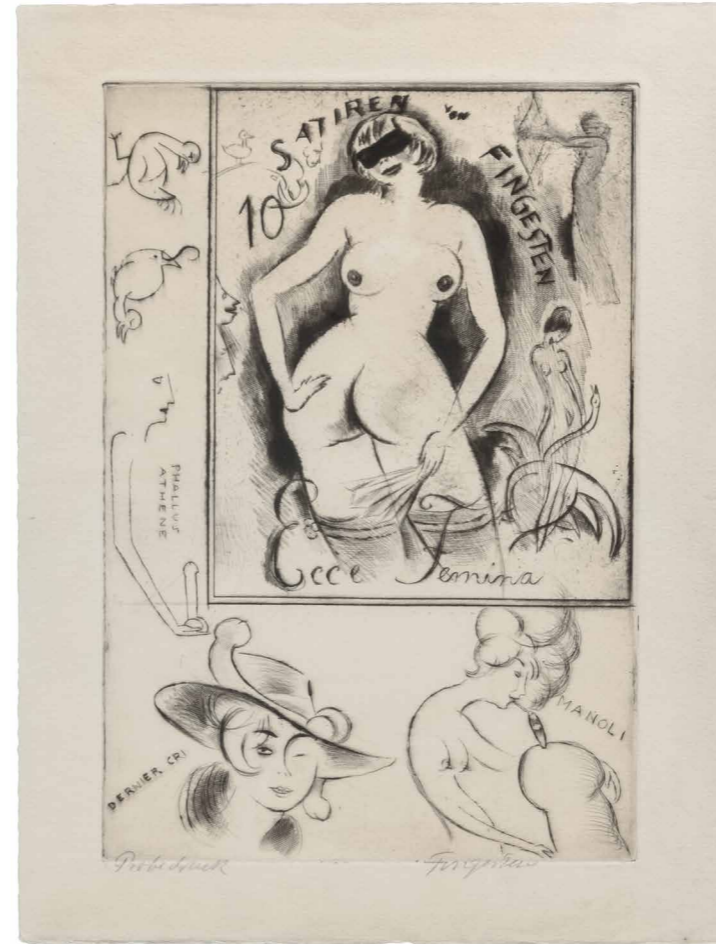

Brnoban is –, nálunk aztán igazán ismeretlen. Nem volt ez mindig így. Ismeretlennek sem születik valaki, ismeretlenné is válni kell. Berlini évei alatt „híres” volt, ezért is tartotta fontosnak a *Múlt és Jövő*, hogy 1922 márciusában írást közöljön róla. Patai Edith cikkében az ugyancsak „híres” Jacob Steinhardthoz hasonlítja őt, szatirikus, fantáziadús szellemiségük okán. Ma úgy kell kiásnunk ezeket a „híres” művészeket a feledésből. Ennek több oka is van: egyrészt a náciizmus, amely megsemmisítette műveiket, majd zsidó származásuk miatt többnyire őket magukat is, de mindenképpen meghatározta életük folyását. Az is hozzájárulhat ehhez, hogy ők nem kerültek be azok közé, akiket univerzális értékeik miatt megőrzött a modern művészeti kánon. Fingesten festményeit nem sorolják a két világháború közötti művészet élvonalába, a grafika pedig amúgyis kissé mostoha-gyerek a műfajok hierarchiájában, azon belül az ex libris, a könnyvél végképp nem tartozott a nagy, megőrzendő, kiemelkedő jelentőségű műfajok közé. A kisművészetekben, grafikában alkotott, annak is egy kis eldugott zugában, de talán éppen ez az intim műfaj tette lehetővé számára, hogy szabadjára engedje fantáziáját, erotikus képzeletét. Fingesten mégis valahogy ismerős nekem.

Fingesten lengyel-sziléziai születésű, élt a morvaországi Brnoban, aztán a cseh-sziléziai Opavában, apja osztrák zsidó, anyja trieszti zsidó családból származik. Érdekes módon, az apa vallására nézve protestáns. Talán a körülmények készítették a családot arra, hogy protestánsnak vallja magát, vagy áttérjen más hitre. Nem tudjuk: keveset tudunk Fingestenről.

Azt tudjuk viszont, hogy Bécsben tanult, Hamburgba, majd Amerikába ment, Philadelphíába, New Yorkba, majd San Franciscóba hajózott. Münchenben FRANZ VON STUCK tanítványa lett, azután valahogy Ausztráliába jutott, és kalandosan tért vissza Európába, Palermóba. De megjárta Hong Kongot, Kínát, Japánt is. Mindig úgy igyekezett, hogy még visszaérjen a háborúra. Élt Párizsban és Berlinben, 1914-ben itt telepedett le. Megházasodott, gyerekei születtek, kitört a háború. Elválik, a két gyermeket szétválasztják, vele marad a fia, aki szobrász lesz, később Amerikában él. Fingesten Berlinben élt és dolgozott a weimari köztársaság idején, gyűjtői voltak, megrendelői, számos kiemelkedő, neves expresszionista író művét illusztrálta. A diszkrimináció, a zsidók kiszorítása menekülésre kényszeríti. Olaszországba ment 1936-ban, a családi kötelei miatt is. De Olaszországban is keményedik a helyzet, és zsidó származása miatt internálják. Ezeknek az olasz koncentrációs táboroknak az emléke csak az utóbbi években kezd felszínre kerülni, s csak az utóbbi években létesítettek emlékhelyeket, múzeumokat itt is. Nem voltak olyan borzalmasak, mint a német haláltáborok, az internáltak bizonyos személyes holmikat, szerszámokat megtarthatnak, volt vallásgyakorlásra és oktatásra is lehetőség, talán úgy, mint Theresienstadtban, csak ott épp azért, hogy a mintatábor látszata fennmaradjon, és elkerüljék a túlsúfoltságot. Az életkörülmények javítása érdekében időről időre Auschwitzba deportálták a fogvatartottak egy részét, azaz paradox módon épp a tábor mintajellege érdekében éltek.

Fingesten életét zsidó származása határozza meg, a háborúk lökik ide-oda. Az első világháborút már gondolkodó emberként élte át, hisz 1914-ben már Berlinben van, s következményeit is itt éli át. A kiállítás kulcsának a *Scientia* című, 1915-ös metszetet választottam. A lap az *Ecce Femina* sorozat része. Persze más is lehetne, mert valamennyi kép szellemes, ironikus. Fingesten ezeken a könnyen érthető, ám egyáltalán nem mindig könnyed hangvételű lapokon nagy igazságokat mond el. A *Scientia* feliratú kis képen a középosztálybeli, kalapos, sétabotos, szemüveges úriember mereven hajol előre, törzse és lába szigorú mértani formában, szinte vonalzóval szerkesztett, s pontosan 45 fokot zár be. Csaknem kettétörik a tudásvágy súlya alatt, de még inkább azért, hogy minél közelebből szemügyre vehesse egy fekvő, lágyan ívelt, gömbölyded formákkal érzékeltetett, gátlástalan természetességgel feltáruló, lábait széttáró női akt nemi szervét.

Michel Fingesten
Íme a nő, 1915

Íme a nő, mit érdeklí őt a tudás, a szemérem. S mi lehet ellentétebb, mint a tudomány és a természet, a szabály és a szabálytalan, a rend és káosz, a férfi és nő. A megfektendő titok, a vágyott és félt sötét barlang, a nő, amellyel el voltak foglalva a századforduló művészei, tudósai és általában mindenki – de a mindenki leginkább hímnemben értendő. A lapon szereplő férfiú testtartásával, szerkesztettségével mégiscsak a távolságtartást fejezi ki, különös idegenségre mereszi szemét. Az *Ecce Homo* a szenvedő ember fájdalmát, meghurcolását fejezi ki, a megtépázott ember, az ellentéte az *Ecce Femina*, a gátlástalan szexuális ösztönlény. Fingesten gyakran – és szójátékokkal, szavak módosításával, íme rögtön egy másik: *Ubi panis, ibi patria*, akarom mondani *Ubi penis, ibi patria*, lefordítani nem is merem. Sok nyelven, latinul, olaszul, németül, franciául, csehül játszik a szavakkal, világpolgárként, aki valóban bejárta a világot, de tulajdonképpen származása, gyökerei is azá tették.

Fingesten 1900 körül Bécsben járt az akadémiaira, de ez sokáig nem tudta lekötöni. Mégis meg kellett, hogy érezze a századforduló hangulatát. Ekkoriban született meg az a tudomány is – a Sexualwissenschaft – amelynek tárgya a szexualitás volt. A kiindulásként választott rajz épp ennek a tudománynak a karikatúrája. A századforduló mintegy megalapozása volt a két világháború közötti szexualitás kultúrájának, miközben az első világháború után, annak következményeként át is alakult. A nők függetlenebbek lettek, a háború és vele a halál közelsége a szexualitást, a gyönyör keresését is más megítélés alá vonta. A kor festészetében, irodalmában a szexuális gyilkosságok, az erőszak, a nőekkel szembeni kegyetlenség ábrázolása finoman szólva sem nevezhető ritkának. Ellentmondásokkal teli volt ez az időszak. Egyrészt felszabadulást hozott, másrészt voltak, akik szemében mindez erkölcstelen pornográfiát jelentett, amiért a zsidókat tették felelőssé. A szexualitás és a háború együttes ábrázolása szinte természetes lett. Nemcsak a kanonikus, nagy

művészetben, GEORG GROSS, ERNST LUDWIG KIRCHNER, OTTO DIX művein láthatjuk ezt, hanem Fingestennél is. A társadalmi nemi szerepeket átrendező légkörnek a náci uralom vetett véget. Ebben a légkörben születtek Fingesten grafikái, ex librisei, szexuális fantáziái. Egy másik kis lapon meztelen óriás görnyed, vele szemben egy apró alak, a handlé, aki a nyakába akasztott kis tálcáról árul mindenfélét: nadrágtartót, cipőfűzőt és hasonlókat. A behemót alaknak épp egy nadrágtartót kínál. A handlé foglalkozás, a kalap egyértelműen jelzi, hogy egy szegény, zsidó alak kínál itt üzletet, próbál egy kis pénzt keresni. Saját furfangjával készül túljárni a fizikai fölény, a testi erő felett. Hiszen minék nadrágtartó annak, akinek nadrágja sincs? Dávid és Góliát modernkori jelenete, a ravaszság győzelme az erő felett.

Fingestennél a szexualitás, a másik, a zsidóság, s a háború témája összekapcsolódik, és gyakran a nőben egyesül, ahogyan a háborús sorozat lapjain láthatjuk. De ki volt ő, aki nem ezen a néven, hanem Finkesteinként született, később változtatta meg a nevet Fingestenre. Mennyivel jobb a Fingesten, mint a Finkestein? Milyen sztereotipikus látszatot segít elkerülni a Fingesten, amit a Finkestein nem? Néhány évvel ezelőtt egy nagy gyűjteményt, elsősorban ex libriseket vásárolt meg egy, a Colorado állambeli Boulderben található egyetem, és életművének kutatását is elkezdték, abból az alkalomból, hogy odakerültek a művek.² Az egyetem egy kutatója (Davide Stimilli) dolgozik Fingesten életművének feltárásán, ő vetett fel néhány alapvető kérdést. Például: mikor született? A kiadványokban rendre 1884 szerepel, sírján viszont 1883. Buckowitz, ahol született Sziléziában van, de ilyen vagy hasonló nevű helység még jó néhány van ugyancsak ott. Melyik a valódi szülőhelye?

Ironikus, sőt kegyetlen fekete humor 1940-re boldog új évet kívánni, néhány hónappal az 1939 szeptember 1-én kitört világháború után. Ez a groteszk ironia ismerős. Ismerős ez az aprólékosan kidolgozott, biztos rajz és a szürreális hang, emlékezett valakire. És rá is jöttem kire: MAJOR JÁNOSRA. Major dolgozott ilyen aprólékos, finom technikával és ilyen kegyetlen groteszk humorral, olyannyira, hogy műveit olykor pornográfiának bélyegezték. A témák hasonlósága. Azt a lapot például, amelyen a szökőkút forrása egy oszlop tetején ülő női akt, s melléből spriccel alá a víz, akár Major is készíthette volna. Azok a problémák, amelyek Fingestent foglalkoztatták, a nő, s vele a maszkulinitás, a zsidóság, sok évvel később Major számára is égetőek voltak. A hasonlóság talán abból is fakad, hogy ezek a sztereotípiák az idők során nem sokat változtak. Talán ezért ismerős Fingesten.

² <https://www.colorado.edu/jewishstudies/archives/fingesten-collection>

Michel Fingesten
Handlé, 1913

